

Zbigniew Strus

Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego - Izba Cywilna

Palestra 46/1-2(529-530), 205-211

2002

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

NAJNOWSZE ORZECZNICTWO

Zbigniew Strus

Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego – Izba Cywilna

I. POSTĘPOWANIE CYWILNE

PRAWO BANKOWE

Uchwała z 24 października 2001 r. sygn. III CZP 53/01 wyjaśnia, że „**niedofaczenie bankowego tytułu egzekucyjnego do wniosku o nadanie temu tytułowi klauzuli wykonalności nie jest brakiem formalnym wniosku w rozumieniu art. 130 § 1 k.p.c. w związku z art. 13 § 2 k.p.c.**”.

Według art. 96 ust. 2 Prawa bankowego w bankowym tytule egzekucyjnym (w skrócie: b.t.e.) należy oznaczyć bank, który go wystawił i na rzecz którego egzekucja ma być prowadzona, dłużnika zobowiązanego do zapłaty, wysokość zobowiązań dłużnika wraz z odsetkami i terminami ich płatności, datę wystawienia bankowego tytułu egzekucyjnego, jak również oznaczenie czynności bankowej, z której wynikają dochodzone roszczenia, oraz wzmiankę o wymagalności dochodzonego roszczenia. Bankowy tytuł egzekucyjny należy opatrzyć pieczęcią banku wystawiającego tytuł oraz podpisami osób uprawnionych do działania w imieniu banku.

Dążenie do ścieśniającej wykładni art. 130 § 1 w związku z art. 13 § 2 k.p.c. jest zrozumiałe ze względu na te wymagania. Obserwuje się bowiem skłonność do nadużywania przepisu i wymagania od sądu, aby zastępując stronę, określał jakie dowody powinna jeszcze przedstawić (art. 3 k.p.c.). Nie oznacza to jednak braku wątpliwości co do trafności uchwały, której konsekwencją jest obowiązek orzekania co do istoty sprawy tj. oddalenia wniosku o nadanie klauzuli wykonalności, jeśli wraz z wnioskiem nie złożono tytułu.

Zgodnie z art. 795 § 1 k.p.c. wnioskodawcy przysługuje w takim razie zażalenie, w którym „w miarę potrzeby” można wskazać nowe fakty i dowody (art. 394 § 3 k.p.c.). Zrozumiałe, że teraz wnioskodawca dostrzeże już pilną potrzebę dołączenia b.t.e. ale nie jest pewne, czy osiągnie sukces. Wszak do postępowania toczącego się na skutek zażalenia stosuje się odpowiednio przepisy o postępowaniu apelacyjnym. Nie można więc wykluczyć, że sąd II instancji na podstawie art. 381 k.p.c. uzna tę czynność za spóźnioną i zażalenia oddali. Ponieważ niedołączenie tytułu egzekucyjnego do wniosku nie może być wynikiem czego innego, niż oczywiste przeoczenie bądź usterka manualna, można wątpić, czy rozstrzygnięcie sądu co do istoty sprawy jest odpowiednią reakcją na tego rodzaju uchybienie.

W grę nie wchodzi również odrzucenie wniosku, jak przy istotnych brakach formalnych niektórych pism procesowych (por. art. 393⁵ w zw. z art. 393³ § 1 k.p.c.)¹, wydaje się więc, że niedołączenie b.t.e., podobnie jak inne braki np. pieczęci lub podpisu mogły być uznane za braki formalne w rozumieniu art. 130 § 1 k.p.c.

W sprawie sygn. (akt SN) III CP 45/01, Sąd Okręgowy rozpoznający zażalenie na postanowienie w przedmiocie nadania klauzuli wykonalności bankowemu tytułowi wykonawczemu powziął wątpliwości, czy przepisy art. 96–98 nowego Prawa bankowego – ustawy z 29 sierpnia 1997 r. mogą być stosowane, jeżeli:

1. z wnioskiem o nadanie przez sąd klauzuli wykonalności wystąpił bank – następca prawny banku, który dokonywał czynności bankowej będącej źródłem wierzytelności,

2. poprzedni bank wystawił tytuł wykonawczy na podstawie art. 53 ust. 2 prawa bankowego z 1989 r., ale egzekucja administracyjna wszczęta na tej podstawie została umorzona z powodu bezskuteczności.

Sąd Okręgowy przedstawiając zagadnienie prawne pytał też, czy dopuszczalne byłoby ponowne wszczęcie i prowadzenie egzekucji administracyjnej przez bank, który wystawił ów administracyjny tytuł wykonawczy, oraz czy w takim wypadku dopuszczalne byłoby nadanie temu tytułowi klauzuli wykonalności na rzecz banku – następcy prawnego.

Podjęta uchwała z 11 października 2001 r. ma następujące brzmienie: „**Tytułowi wykonawczemu wystawionemu w trybie art. 53 ust. 2 ustawy z dnia 31 stycznia 1989 r. – Prawo bankowe (jedn. tekst Dz.U. z 1992 r. Nr 72, poz. 359 ze zm.), który był podstawą egzekucji administracyjnej umorzonej przed dniem 1 stycznia 1998 r. z powodu jej bezskuteczności, sąd może nadać po tej dacie klauzulę wykonalności, jeżeli tytuł ten spełnia wymagania przewidziane w art. 96 ust. 2 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (Dz.U. Nr 140, poz. 939 ze zm.).**

W takim wypadku dopuszczalne jest także nadanie klauzuli wykonalności na rzecz banku, który przed dniem 1 stycznia 1998 r. stał się następcą ogólnym wystawcy tytułu”.

Porównanie sentencji uchwały z treścią przedstawionego zagadnienia wskazuje, że pytanie było nieodpowiednie do stanu faktycznego. Jeżeli z wnioskiem o nada-

nie klauzuli wykonalności bankowemu tytułowi wystąpił bank – ogólny następca prawny poprzednika (banku – wystawcy tytułu wykonawczego), to znaczy, że nastąpiła utrata zdolności sądowej poprzednika, zrównana w skutkach ze śmiercią osoby cywilnej i w grę może wchodzić tylko działanie następcy.

Ale według zasad ogólnych nawet następstwo szczególne (np. przelew wierzytelności) upoważnia następcę do żądania, aby sąd nadał klauzulę wykonalności na jego rzecz (art. 788 § 1 k.p.c.). Wobec tego wątpliwość sprowadza się do pytania z zakresu prawa międzyczasowego: jaką moc (znaczenie) mają tytuły bankowe wystawione przed 1 stycznia 1998 r.

Zagadnień z zakresu tego prawa w prawie bankowym z 1997 r. dotyczy art. 181, który stanowi, że do umów zawartych przez banki, w tym do gwarancji bankowych i poręczeń udzielonych przed wejściem w życie ustawy, stosuje się przepisy dotychczasowe, z zastrzeżeniem art. 152. Dnia 1 stycznia 1998 r. wszedł także w życie art. 51 ustawy z dnia 6 grudnia 1996 r. o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów (Dz.U. Nr 149, poz. 703 ze zm.) nieuchylony przez nowe Prawo bankowe. Rozstrzygające znaczenie ma zatem unormowanie zawarte w art. 51 ust. 2 ustawy z 6 grudnia 1996 r. Wynika z niego, że także po 1 stycznia 1998 r. bank może żądać nadania klauzuli wykonalności bankowym tytułom egzekucyjnym oraz prowadzenia egzekucji według kodeksu postępowania cywilnego na podstawie tych tytułów, i to bez oświadczenia dłużnika o poddaniu się egzekucji, jeżeli czynność bankowa z której wynika wierzytelność banku została dokonana w czasie obowiązywania Prawa bankowego z 1989 r. (uchwała SN z 20 lipca 1999 r. III CZP 15/99, OSNC 2000, z. 2, poz. 22).

W uchwale rozstrzygnięto również (tak wynika z sentencji), że sformułowanie art. 97 ust. 1 pr. bank. o „nadaniu (...) przez sąd klauzuli wykonalności wyłącznie przeciwko osobie, która bezpośrednio z bankiem dokonywała czynności bankowej” może być tłumaczone rozszerzająco i nie oznacza warunku tożsamości banku dokonującego czynności i banku wystawiającego bankowy tytuł egzekucyjny.

Można jednak uzasadniać pogląd odmienny przyjmując za podstawę wyjątkowy charakter przepisów art. 96–98 pr. bankowego².

Postępowania o nadanie klauzuli wykonalności b.t.e. dotyczy także uchwała z 17 października 2001 r. sygn. III CZP 44/01.

„Wpis w postaci dziesiątej części wpisu stosunkowego, pobierany od wniosku o nadanie klauzuli wykonalności bankowemu tytułowi egzekucyjnemu, nie może być wyższy niż dziesięć tysięcy złotych (§ 54 ust. 1 pkt 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 grudnia 1996 r. w sprawie określania wysokości wpisów w sprawach cywilnych – Dz.U. Nr 154, poz. 753 ze zm.)”. Potrzeba rozstrzygnięcia wątpliwości stąd wynikła, że w § 1 pkt 4 rozporządzenia określono sposób obliczania całego wpisu stosunkowego, przy czym wymieniono sumę 100 000 zł jako kwotową granicę wpisu, natomiast granicy takiej nie zawiera m.in. przepis § 54 określający wpis ułamkowy. Gdyby zatem zaliczyć ten ułamkowy wpis

według reguły z § 1 pkt 4 bez ograniczenia, to jego wysokość przekroczyłaby kwotę 10 000 zł już przy wartości 2 mln złotych.

DOPUSZCZALNOŚĆ DROGI SĄDOWEJ

Uchwała z 5 października 2001 r. sygn. III CZP 46/01 odpowiada negatywnie na pytanie Sądu Okręgowego w Warszawie, czy dopuszczalna jest droga sądowa do żądania ustalenia, że powód w czasie II wojny światowej wykonywał pracę przymusową na rzecz III Rzeszy.

Natomiast uchwała z 11 października 2001 r. sygn. III CZP 48/01 dotyczy dopuszczalności drogi sądowej w sprawie opróżniania lokalu pozostającego w dyspozycji ministra właściwego do spraw wewnętrznych lub podległych mu organów (policji). Zrozumiałe jest w świetle art. 90 ustawy o policji, że muszą to być lokale uzyskane w wyniku działalności inwestycyjnej wymienionych organów, albo od terenowych organów rządowej administracji ogólnej, a także stanowiące własność gmin lub zakładów pracy oraz zwolnione przez osoby, które decyzje o przydziale uzyskały z jednostek podległych ministrowi właściwemu do spraw wewnętrznych.

Odpowiedź była negatywna: **„W sprawie o opróżnienie lokalu mieszkalnego, pozostającego w dyspozycji jednostki organizacyjnej podległej Ministrowi Spraw Wewnętrznych, zajmowanemu przez osobę nie legitymującą się tytułem prawnym, droga sądowa jest niedopuszczalna także wówczas, gdy osobie tytuł prawny nigdy nie przysługiwał”**.

Art. 97 ust. 1 ustawy o policji stanowi, że Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji w porozumieniu z Prezesem Urzędu Mieszkalnictwa i Rozwoju Miast określa szczegółowe zasady przydziału i opróżniania oraz normy zaludnienia lokali mieszkalnych, o których mowa w art. 90, a także szczegółowe zasady przydziału i opróżniania tymczasowych kwater.

Wydane na tej podstawie zarządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z 30 września 1997 r. (M.P. nr 76 poz. 707) określa, że aktem nakazującym opróżnienie lokalu jest decyzja. Tym samym spełniona jest przesłanka wyłączająca wg art. 2 § 2 k.p.c. spod postępowania sądowego sprawy cywilne (a do tej kategorii należy zaliczyć postępowanie o eksmisję z lokalu mieszkalnego), jeżeli przepisy szczególnie przekazują je do właściwości innych organów.

ZAWIESZENIE POSTĘPOWANIA

Uchwała z 24 października 2001 r. sygn. III CZP 64/01 stwierdza, że niezłożenie przez uczestnika postępowania o stwierdzenie nabycia spadku sprostowanego aktu stanu cywilnego, może uzasadniać zawieszenie postępowania na podstawie art. 177 § 1 pkt 3, przy uwzględnieniu § 2, w związku z art. 13 § 2 k.p.c.

Należy zwrócić uwagę na to, że kompetencje kierownika urzędu stanu cywilnego do sprostowania aktu ogranicza się do oczywistych błędów (art. 28 prawa o aktach stanu cywilnego). Poważniejsze (właściwe) prostowanie treści należy do sądów

(art. 33). W takim wypadku podstawa zawieszenia postępowania wynikałaby z art. 177 § 1 pkt 1 w zw. z § 2 k.p.c.

II. PRAWO CYWILNE MATERIALNE

ZABEZPIECZENIE WIERZYTELNOŚCI

Według stanowiska Sądu Najwyższego wyrażonego w uchwale z 24 października 2001 r. sygn. III CZP 58/01 „**Dopuszczalne jest zabezpieczenie wierzytelności banku na podstawie umowy z osobą trzecią o przewłaszczenie rzeczy ruchomej stanowiącej własności tej osoby (art. 101 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe, Dz.U. Nr 140, poz. 939 ze zm.)**”.

Wyrażony przez Sąd Najwyższy pogląd nie jest nowy. Wkrótce po wejściu w życie Prawa bankowego z 1997 r. w piśmiennictwie³ wyjaśniano, że w art. 101 pr. bank. wołą ustawodawcy było jedynie podkreślenie, iż przewłaszczenie na zabezpieczenie stanowi kolejne zabezpieczenie wierzytelności, które może być stosowane przez banki, a nie ustanawianie nowego zabezpieczenia wierzytelności.

Zastrzeżenia zgłaszane w piśmiennictwie⁴ nie znalazły dotychczas uznania, mimo wagi podniesionych argumentów, a przepis art. 101 pr. bank. stanowi wyraźną wskazówkę, że ustawodawca w roku 1997 również nie dostrzegł destrukcyjnego wpływu prymitywnych sposobów zabezpieczania wierzytelności (takich jak przewłaszczenie) na obraz i funkcjonowanie państwa prawnego.

STOSUNKI CYWILNOPRAWNE

Warto zwrócić uwagę na uchwałę z 17 października 2001 r. sygn. III CZP 51/01 wiążącą się z ujawnieniem, budzącego żywe dyskusje, niedoboru budżetu państwa, z którego od lat wypływało więcej pieniędzy niż wynosiły wpływy. Dotacje tego budżetu (choć przede wszystkim obowiązkowe wpłaty od pracodawców) są podstawą działalności Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. Środki Funduszu są przekazywane na wyodrębniony rachunek bankowy m.in. samorządom wojewódzkim i powiatowym na realizację określonych zadań lub rodzajów zadań. Na tych oprocentowanych rachunkach pozostają nieraz przez dłuższy czas. Powstała zatem wątpliwość, kto jest uprawniony do naliczonych przez bank odsetek: samorząd (na jego rachunku pozostawała kwota), czy Fundusz, który działa według określonego algorytmu i może prezentować stanowisko, że uprawnienie jednostki samorządu ogranicza się tylko do kwoty przekazanej. Na te różnice zdań zainteresowanych nakłada się jeszcze problem charakteru stosunku nawiązanego między Funduszem a jednostką samorządu wskutek przekazania jej środków. Jednostka ta wykonuje bowiem zadania publiczne z zakresu administracji i środki z Funduszu uzyskuje na zadania określone w ustawie z 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Wydaje się, że przekazanych środków nie można zaliczyć do mienia powiatu (roz-

dział 5 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym), lecz do środków budżetowych uregulowanych w rozdziale następnym (finanse powiatu). Powstaje zatem wątpliwość, czy cywilnoprawne pojęcia dotyczące np. pożytków cywilnych (art. 55 § 1 k.c.) są odpowiednie do regulacji wzajemnych rozliczeń między wymienionymi podmiotami. Nie można przy tym pominąć i tej okoliczności, że obie mają osobowość prawną.

Sentencja uchwały rozstrzygającej podniesione wątpliwości jest następująca:

„Przekazanie powiatowi na wyodrębniony rachunek środków pieniężnych na podstawie art. 48 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. Nr 123, poz. 776 z późn. zm.) z przeznaczeniem na realizację zadań określonych przepisami tej ustawy, upoważnia powiat do pobierania pożytków cywilnych w postaci odsetek należnych od przekazanych środków. Pożytki te mogą być wykorzystane przez powiat wyłącznie na realizację zadań wynikających z przepisów powołanej ustawy”.

WAŻNOŚĆ PORĘCZENIA

Skomplikowanych i uregulowanych anachronicznie stosunków na styku prawa cywilnego i rodzinnego, dotyczy uchwała z 12 października 2001 r. sygn. III CZP 55/01: **„Art. 58 § 3 k.c. nie stosuje się w wypadku, gdy jeden z małżonków zawarł bez zgody drugiego umowę przekraczającą zakres zwykłego zarządu majątkiem wspólnym”**. Dodać należy, że Sąd Apelacyjny pytał o ważność przyjęcia odpowiedzialności poręczyciela jedynie jego majątkiem odrębnym, w wypadku poręczenia kredytu przez jednego małżonka bez zgody drugiego. Taką możliwość przyjął Sąd Najwyższy w wyroku z 3 lutego 1998 r. sygn. I CKN 478/97, OSP 1998, nr 12⁵ stwierdzając w uzasadnieniu, że ze względu na skutki dotyczące majątku wspólnego i odrębnego czynność prawna (chodziło o poręczenie) dokonywana przez małżonka związanego ustrojem wspólności majątkowej zawiera dające się wyrazić wyodrębnić części. Tym samym wchodzi w grę stosowanie art. 58 § 3 k.c., a zagadnieniem redakcyjnym jest określenie części nieważnej w sentencji orzeczenia.

W świetle uchwały z 12 października 2001 r. niedopuszczalne jest rozbieżne oceny umowy na części: ważną (poręczenie majątkiem odrębnym) i nieważną (poręczenie majątkiem wspólnym). Brak uzasadnienia nie pozwala przedstawić toku wyводу składu Sądu Najwyższego, wydaje się jednak, że orzeczenie powinno skłonić do dyskusji prawniczej. Obecny stan mimo upływu kilku lat od podjęcia uchwały składu siedmiu sędziów z 25 marca 1994 r. III CZP 182/93 (OSNC 1994, z. 7–8, poz. 146) i wypracowania przez banki mechanizmu ochronnego (poręczenia tylko za zgodą obojga małżonków) nie zdezaktualizował krytycznych uwag A. Dyoniaaka⁶, wskazującego, że wymaganie zgody małżonka na zaciąganie zobowiązania pieniężnego przez współmałżonka, które nie dotyczy konkretnego przedmiotu majątku wspólnego, jest niczym innym, jak ograniczaniem zdolności do czynności prawnych małżonka, nie znajdującym uzasadnienia w przepisach prawnych.

ODPOWIEDZIALNOŚĆ BANKRUTA

Sankcji za niezgłoszenie wniosku w sądzie o ogłoszenie upadłości dotyczy uchwała z 18 października 2001 r. sygn. III CZP 56/01.

„Sąd gospodarczy właściwy do prowadzenia postępowania upadłościowego może orzec o sankcji przewidzianej w art. 17² § 1 prawa upadłościowego także wówczas, kiedy nie została ogłoszona upadłość przedsiębiorcy”.

Uchwała nie mogła być inna, ponieważ wymieniony przepis określa następstwa niezgłoszenia przez przedsiębiorcę lub jego reprezentanta wniosku we właściwym czasie. Właśnie to zaniedbanie bywa w wielu wypadkach przeszkodą do ogłoszenia upadłości, gdyż majątek bankruta nie wystarcza nawet na pokrycie kosztów (art. 13 § 1 zd. pierwsze pr. upadł.).

UBEZPIECZENIE ODPOWIEDZIALNOŚCI CYWILNEJ

Uchwała z 12 października 2001 r. sygn. III CZP 57/01 dotyczy zagadnienia nie następczącego poważnych wątpliwości teoretycznych, natomiast budzącego spory w praktyce. Chodzi o zakres odpowiedzialności odszkodowawczej ubezpieczyciela w ramach OC posiadacza pojazdu mechanicznego. Mające zastosowanie przepisy art. 361 § 1 i 2 k.c. oraz przepisy § 10 ust. 4, 12 i 13 rozp. Ministra Finansów z 24 marca 2000 r. w sprawie ogólnych warunków obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej posiadaczy pojazdów mechanicznych za szkody powstałe w związku z ruchem tych pojazdów (Dz.U. z 2000 r. Nr 26, poz. 310 ze zm.) uzasadniają tezę uchwały, według której: **„odszkodowanie za uszkodzenie samochodu może obejmować oprócz kosztów jego naprawy także zapłatę sumy pieniężnej odpowiadającej różnicy między wartością tego samochodu przed uszkodzeniem i po naprawie”.**

Przypisy

¹ Konstrukcja braków istotnych kasacji także nie jest *expressis verbis* określona w przepisach, ale argumenty przytaczane na jej uzasadnienia są niezbite.

² Por. np. D. Pawłyszcz, *Bankowe tytuły egzekucyjne*, PPH 1998, nr 3, poz. 19 oraz J. Mojak i E. Niezbecka, *Kontrowersje wokół bankowego tytułu*, Monitor Prawniczy 2000, nr 4.

³ J. Gołaczyński, *Przegląd Sądowy* 1998, nr 5.

⁴ G. Tracz i F. Zoll, *Przewłaszczenie na zabezpieczenie rzeczy ruchomych po wejściu w życie ustawy o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów oraz nowego prawa bankowego*, PPH 1998, nr 1; F. Zoll, *Głosa do wyroku SN z 29 maja 2000 r.*, III CKN 246/00, OSP 2001, nr 2.

⁵ Wyrok komentowany niejednoznacznie, por. A. Szpunar – OSP 1998, nr 12 krytycznie, oraz A. Lutkiewicz-Rucińska PPH 2000, nr 2 dopuszczająca zastosowanie art. 58 § 3 k.c.

⁶ Głosa do uchwały SN z 25 marca 1994 r., III CZP 182/93, *Monitor Prawniczy* 1994, nr 9.